

УДК 343.85:343.71

В. В. Шендрик, В. В. Ковальов

ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРАДІЖОК КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ

У статті розглянуто шляхи попередження крадіжок культурних цінностей підрозділами карного розшуку, внесено пропозиції щодо підвищення їх ефективності.

Сучасний процес державотворення в Україні зумовлює живий інтерес до широкого кола питань, пов'язаних зі здійсненням цілеспрямованої діяльності органів внутрішніх справ щодо зміцнення законності й правопорядку в країні, утвердження, забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, закріплення Конституцією України [1].

Історико-культурна спадщина, насамперед така її частина, як пам'ятки історії та культури, відображає матеріальне й духовне життя минулих поколінь, багатовікову історію України. У культових установах розміщені коштовні добутки іконопису, живопису й прикладного мистецтва, культові раритети релігійних конфесій. Величезні матеріальні й художні цінності зосереджені в приватних колекціях.

Незважаючи на те, що у структурі майнових злочинів розкрадання культурних цінностей становить незначну частину, вони характеризуються підвищеною суспільною небезпечкою, мають значний негативний суспільний резонанс, оскільки нерідко заподіяний збиток тягне непоправну втрату для культури.

Останнім часом спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості випадків розкрадання, незаконного перепродажу і контрабандного вивозу за кордон культурних цінностей.

Мета статті – висвітлити сучасний стан профілактичної роботи підрозділами карного розшуку та виробити пропозиції щодо підвищення ефективної протидії крадіжкам культурних цінностей.

У наш час окремі аспекти цієї проблеми розглядалися у працях О. М. Бандурки, О. В. Бакаєва, Г. М. Бірюкова, Д. В. Гребельського, О. Ф. Долженкова, О. М. Іщенко, І. І. Карпе, О. О. Кисільова, Я. Ю. Кондратьєва, Т. П. Кабанова, Н. А. Красневського, В. В. Матвійчука, Д. І. Никифорчука, М. М. Перепелиці, В. А. Регульського, І. В. Сервецького та ін.

Проте, досі проблеми попередження крадіжок культурних цінностей підрозділами карного розшуку в існуючих наукових працях досліджувались фрагментарно або в рамках ширшої оперативно-розшукової проблематики, що й зумовило актуальність обраної тематики.

Попередження злочинів є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, особливим видом соціального управління. Мета цього виду діяльності полягає в забезпеченні безпеки цінностей, що охороняються, та в розробці й здійсненні системи цілеспрямованих заходів, спрямованих на недопущення кримінально каранних посягань [2].

Успішне вирішення завдань профілактичної роботи щодо крадіжок культурних цінностей передбачає проведення широкого комплексу організаційних і тактичних заходів на своєчасне виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів даної категорії.

Найбільш поширеними серед різних негативних, а в деяких випадках і кримінальних проявів є правопорушення, пов'язані з крадіжками культурних цінностей. Це дає підстави свідчити, що зростає не тільки кількість, але й якість вчинених злочинів, що у свою чергу потребує впровадження нових форм і методів діяльності карного розшуку щодо попередження та припинення протиправних посягань на культурні цінності.

До основних умов і причин, які сприяють вчиненню злочинів культурних цінностей, можна віднести наступні:

- недоліки в забезпеченні державного обліку наявних культурних цінностей;
- недоліки в забезпеченні охорони об'єктів зберігання культурних цінностей;
- відсутність у багатьох громадян знань законодавства у сфері охорони й використання історико-культурної спадщини;
- відсутня відповідна спеціалізація в ОВС та низький рівень взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами: МВС, СБУ, Державною прикордонною службою України, Митною службою України;
- досить великий відсоток «тінізації» ринку культурних цінностей та антикваріату, незацікавленість приватних осіб офіційно оприлюднювати свої прибутки та рух цінностей.

Необхідність проведення державного обліку культурних цінностей обумовлена насамперед тим, що в Україні нараховується близько 14 тис. державних музеїв, безліч народних музеїв, виставок, галерей, архівів, церков та інших об'єктів, де зберігаються десятки мільйонів предметів, що становлять культурну цінність. Тому законодавство України про охорону й використання історико-культурної спадщини особливу роль відводить державному обліку наявних у нашій країні культурних цінностей.

Крім того, невнесення культурних цінностей у єдину систему обліку, що передбачає детальний опис, фотографування, реєстрацію власника та інші процедури, часто призводить до того,

що виявлений у злочинців та інших осіб предмет не може бути повернуто власникові, внаслідок чого порушені права й інтереси не вдається повністю поновити.

Особи, що володіють культурними цінностями незаконно, прагнуть ухилитися від їх обліку, тому потрібно використати оперативно-розшукові можливості для виявлення таких громадян. До певної міри це завдання може бути вирішено шляхом проведення особистого пошуку у встановлених і стихійно виникаючих місцях концентрації різних колекціонерів, ймовірного збуту викрадених культурних цінностей. При цьому важлива роль приділяється конфідентам оперативних підрозділів на території обслуговування зі складною оперативною обстановкою. Виявляти приховані від обліку культурні цінності повинні й дільничні інспектори міліції. Також працівникам підрозділів карного розшуку необхідно вести спостереження за особами, які були раніше засуджені за аналогічні злочини, псевдоколекціонерами й деякими категоріями неповнолітніх. Аналогічні заходи слід вживати й стосовно різного роду збирачів культурних цінностей, багато з яких є скупниками і перекупниками крадених культурних цінностей. Під час здійснення спостереження за особами, від яких можна чекати вчинення крадіжок та інших посягань на культурні цінності, може бути отримана інформація про ту або іншу стадію розвитку злочину. У цих випадках працівник підрозділу карного розшуку повинен вчасно використати тактичні прийоми щодо попередження злочинів на стадії виявлення наміру, дій, які готуються, а також припинення замаху на злочини.

Через незадовільний стан охорони у закладах і установах, де зберігаються культурні та історичні цінності, переважна більшість крадіжок вчиняється саме з цих об'єктів. За оперативними даними, на території України розташовано близько 14 тис. споруд таких організацій, з яких лише близько 17 % (2469) обладнано засобами охоронно-пожежної сигналізації. Злочинці все більше уваги приділяють цінностям, які зберігаються в музеях. Незадовільний стан охорони цих об'єктів є однією з причин поширення крадіжок культурних та історичних цінностей. Свідченням цього є ряд викрадень експонатів та картин із приміщення Мар'янівської музичної школи ім. Козловського у Васильківському районі Київської області, картини Репіна з Тернопільського художнього музею та ін. Також 1 серпня 2008 р. з Одеського музею Західного і Східного мистецтва було викрадено шляхом вирізання полотна з рамки шедевр італійського художника Караваджо «Поцілунок Іуди». Вартість картини оцінюється майже у сто мільйонів доларів. Спільними зусиллями правоохоронних органів України та Німеччини кар-

тину вдалося повернути з Німеччини лише через 2 роки, оскільки вона є речовим доказом у кримінальній справі. У результаті проведення оперативно-розшукових заходів злочинців було затримано [3].

За останні три роки злочинцями було вчинено розкрадання близько 150 церков, молитовних будинків, викрадено близько 400 ікон. У результаті вжитих заходів встановлено осіб, які вчинили 55 злочинів.

У структурі МВС України відповідно до напрямків роботи щодо виявлення, попередження та розкриття крадіжок культурних цінностей функціонують: Департамент державної служби охорони, Департамент карного розшуку, Укрбюро Інтерполу в Україні та Головне слідче управління.

Функції щодо забезпечення координації дій органів внутрішніх справ у розкритті тяжких і особливо тяжких майнових злочинів, розбійних нападів, грабежів, крадіжок, що посягають на предмети, які становлять національне культурне надбання, відповідно до Положення про Департамент карного розшуку, затвердженого наказом МВС України від 12.08.2002 № 817 [4], покладені на Департамент карного розшуку та його підрозділи в УМВС, УМВСТ, ГУМВС України. На даний час у ДКР МВС України за розкриття злочинів у сфері посягання на культурні цінності відповідає лише один працівник сектора карного розшуку – розкриття майнових злочинів, на якого покладено ще ряд функцій, що не дає можливості належним чином відслідковувати та впливати на оперативну ситуацію.

Специфіка розкриття справ із злочинними посяганнями на об'єкти та предмети культурної спадщини потребує спеціальних знань, особливої методики розслідування, особливих рис взаємодії правоохоронних органів у сфері захисту культурного надбання, а також із спеціалістами-мистецтвознавцями [5]. Таким чином, назріла необхідність створення спеціальних підрозділів у системі МВС України, метою яких має стати виявлення, попередження та розкриття крадіжок культурних цінностей. Діяльність зазначених підрозділів (секторів) у складі Департаменту кримінальної міліції МВС України дозволить цілеспрямовано зосереджувати зусилля на боротьбі з крадіжками культурних цінностей. Слід зазначити, що на необхідність створення спеціальних підрозділів у боротьбі з окремими видами злочинів звертали увагу О. О. Кисельов та О. О. Савченко [6].

Працівники підрозділів карного розшуку повинні активно вести відповідну роз'яснювальну роботу серед населення та роз'яснювати положення законодавства про облік культурних цінностей, вимагати від адміністрації об'єктів забезпечування відповідних умов для їхнього зберігання, переконувати індиві-

дуальних власників у необхідності пред'являти в органи культури для реєстрації колекції або окремі культурні цінності. Слід застерігати громадян від недбалого ставлення до зберігання культурних цінностей, сприяти вирішенню питань про зміцнення й заміну вхідних дверей, устаткування приміщень віконними ґратами, охороною сигналізацією.

На територіях, де розташовані об'єкти зберігання культурних цінностей, і в першу чергу церкви, потрібно проводити комплексні обстеження з наступним складанням актів. За необхідності в місцеві Ради, відділи культури й інші установи, зацікавлені в забезпеченні належної схоронності художніх, історичних та інших культурних цінностей, слід направляти відповідні пропозиції.

Працівники карного розшуку повинні наполегливо вимагати, щоб адміністрація музеїв, художніх майстерень, інших аналогічних установ, розташованих на території обслуговування, категорично забороняла працівникам брати культурні цінності додому для дослідницьких і реставраційних робіт.

Також працівники підрозділів карного розшуку повинні брати активну участь у правовій пропаганді. При цьому важливу роль відіграють засоби масової інформації.

На ефективність боротьби із зазіханнями на культурні цінності впливають недоліки в діяльності органів внутрішніх справ, і насамперед підрозділів карного розшуку: відсутність постійної чіткої спрямованості в роботі; слабкі оперативні позиції у сфері обігу культурних цінностей, слабо організована робота з виявлення і викриття осіб, що здійснюють крадіжки культурних цінностей; в організації й тактиці розкриття розкрадань культурних цінностей, відсутня наступальність і цілеспрямованість; працівники правоохоронних органів не повному обсязі обізнані зі специфікою виявлення, попередження та розкриття протиправних діянь даної категорії; слабка взаємодія з іншими органами внутрішніх справ та підрозділами Міністерства культури і туризму України, місцевими органами, різними установами й організаціями. Тому керівники ОВС, у тому числі підрозділів карного розшуку, повинні щорічно розробляти комплексні плани оперативно-розшукових заходів щодо попередження крадіжок культурних цінностей з художніх галерей і музеїв, інших місць їхнього зберігання, включаючи квартири громадян.

З метою вдосконалення попередження системи крадіжок культурних цінностей підрозділами карного розшуку вважаємо за доцільне:

– у структурі Департаменту кримінальної міліції МВС України створити сектор, який буде займатися виявленням, попередженням та розкриттям крадіжок культурних цінностей;

– підвищувати професійну підготовку (знання основних напрямків мистецтва, мати відповідну наглядову справу, щодо об'єктів охорони культурної спадщини, які притаманні певному регіону та інше) осіб, які займаються виявленням, попередженням та розкриттям крадіжок культурних цінностей;

– проводити більш ретельну пропаганду разом з представниками Міністерства культури і туризму, пов'язану з охороною та збереженням культурних цінностей;

– постійно проводити більш тісну взаємодію та обмін інформацією між правоохоронними органами (СБУ, Державна митна служба, Інтерпол), іншими державними органами та підрозділами Міністерства культури і туризму України, діячами церкви, що протидіють крадіжкам культурних цінностей.

Список літератури: 1. Конституція України : прийн. на V сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20. 3. Картина Караваджо повернулася до України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.liga.net/photonews/NF100372.html>. 4. Про організацію діяльності Департаменту карного розшуку та підрозділів карного розшуку ГУМВС, УМВС : наказ МВС України від 30 черв. 2009 р. № 285. – К. : МВС України, 2009. – 20 с. 5. Каткова Т. Г. Діяльність ОВС України з питань захисту культурної спадщини: адміністративно-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Каткова Т. Г. – Х., 2008. – 213 с. 6. Савченко О. О. Про доцільність створення спеціальних підрозділів у боротьбі з окремими видами злочинів / О. О. Савченко // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України. – Л. : Ін-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ, 2000. – С. 123–126. 7. Основи законодавства України про культуру : закон України від 14 лют. 1992 р. № 2117-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 21. – Ст. 294.

Надійшла до редколегії 25.10.2010

В статье рассмотрены пути предупреждения краж культурных ценностей подразделениями уголовного розыска, внесены предложения по повышению их эффективности.

The ways of the cultural values thefts' prevention by the units of criminal search are examined in the article. Some offers concerning their efficiency growth are introduced.